

СТАНОВИЩЕ

за трудовете на д-р Надежда Стефанова Цочева,
представени в конкурса за заемане на академичната длъжност „доцент“, област на висше образование 2. Хуманитарни науки; професионално направление 2.1. Филология (Теория и история на литературата), обявен от ШУ „Еп. Константин Преславски“

Д-р Надежда Цочева участва в конкурса с издаден хабилитационен труд – „Поетика на меланхолията в контекста на българския модернизъм и постмодернизъм“; научни публикации и цитати, надхвърлящи минималните изисквания на ЗРАСРБ по броя точки, които събират в групите от показатели, приложими в конкурс за доцент.

Д-р Цочева е позната на литературоведската колегия в страната с книгата си „Чавдар Мутафов и българската култура между двете световни войни“ (2007), която ѝ създава име на задълбочен познавач и интерпретатор на творчеството на този наш авангардист и на процесите в българската и европейската култура от междувоенните десетилетия. Многобройните ѝ публикации и участия в научни конференции и семинари привличат вниманието с изследователските теми и с прецизната ѝ анализаторска работа на отлично подготвен специалист с интерес към българския литературен модернизъм и неговите синхронни и диахронни проекции. За оценките, които предизвикват научните ѝ търсения и постижения, свидетелстват и цитиранията на нейни трудове, сред които и такива, публикувани още през 90-те години на миналия век.

Професионалните интереси на Надежда Цочева включват текстовете ѝ върху аспекти на българския модернизъм на XX век в масивния корпус от изследвания върху него, който от 80-те години на XX век насам не спира да нараства. Въпреки сериозните постижения на българската литературна наука в тази посока Надежда Цочева успява да открие неизследвани миниполета, в които с увлечение работи, като навлиза в периферни и дълбинни зони и се съсредоточава върху детайли, в които друг не се е вглеждал. Тук ще посоча текстовете ѝ „Календарът в контекста на българския авангард“, „Естетически измерения на трагичното – между изкуството на албума („Плачуци върби“ на Ем. Попдимитров) и епистоларното („Литературно-художествени писма от Германия“ на Г. Милев)“, „Подир сенките на облаците, знаците, ароматите“, „Архетипни образи на жената в българския модернизъм и иконографията на сецесиона – образът на Саломе“ и др. Ориентирането към периферията и граничните територии на литературния модернизъм, към общата му природа с други изкуства, философските му проекции и пр. разширява представата за същността и границите на явлението. Д-р Цочева проявява особен афинитет към естетизма на модернизма, към инструментите на художествените му реализации, декоративността и сецесионната образност, скритите нюанси и свързващите елементи, които представят литературния модернизъм процесуално, а не само статично, в неговата многовалентност в контекста на своето време, но и отвъд него, в отраженията и рефракциите му в художествената практика на постмодернизма.

Ето защо не е учудваща темата на хабилитационния труд, който Н. Цочева представя в конкурса. Емоционалната призма, през която е прочетен българският литературен модернизъм в изследването ѝ, не е нещо неприлагано досега към литературното наследство на модернизма. Веднага обаче ще конкретизирам, че такава призма преди всичко е избрана при анализа на конкретни автори и произведения на символизма, или по-общо при интерпретирането на авангардисткия бунт с неговата екстатичност. Намирането на една емоционална характеристика, която да пресича различните естетически и художествени проекции на българския модернизъм, а и в която той да отглъхва, пречупвайки се по

специфичен начин в художествената практика на постмодернизма, е лично откритие на Надежда Цочева, неин оригинален принос към разбирането, интерпретирането и изучаването на тази част от българската литература и култура.

Тъгата/меланхолията като персонален белег на модерния субект на творчество и световъзприемане през XX век, като отличителна характеристика на естетическото при символизма, заедно с потенциала ѝ да се поддава на различни трансформации – чрез пресягане към смешното, трагичното, героичното, иронично-пародийното, мистичното и пр., е изключително добре намерена смислова и структурираща ос на изследването. Около нея кръгообразно се наслагват минисюжетите на литературоведския разказ, центрирани около съотнасянето на меланхолията към културните езици, посредством които тя е артикулирана, свързани с взаимодействието на българския модернизъм с европейския, с мисленето на културата ни за меланхолията и нейните употреби в различните начини на естетическо преживяване на света в контекста на модернизма и постмодернизма, меланхолията като концепт и културологичните ѝ пресичания с други концепти, характерни за модернизма.

Налице е един завидно организиран и промислен труд – при все че е съставен от текстове, писани по различно време и различен повод. Неговата фрагментираност обаче не разколебава плътността и споеността на концепции и аналитични процедури на текстовата цялост. Изследването на поетиката на меланхолията в българската литература в контекста на модерността през XX век – както е формулиран изследователският обект, се основава на интертекстуални и херменевтични принципи и включва интерпретирането на важни отношения, които уплътняват знанието за българския модернизъм: европейско – българско, словесност – живопис, философия – литература, психология/психоанализа – литература.

С делитбата на изследването на пет тематично обособени центъра Н. Цочева се стреми да подреди наблюденията си постъпателно. Тръгвайки от историята на меланхолията през вековете и паралелното търсене на генеалогичните корени на съвременния субект на меланхолията, тя избира теоретическите опори на изследването си. Те са свързани с поетиката и естетиката на меланхолията, с психическите ѝ аспекти, с културните ѝ конотации. С оглед прилагането им в следващите аналитични части на труда са привлечени разбираня и теоретични постановки на Зигмунд Фройд, Юлия Кръстева, Карин Юханисон, Валтер Бенямин, Жан Старобински и др.

На територията на българския културен и литературен контекст изследването е фокусирано най-напред върху символистично-сецесионната литература, както я определя авторката, и по-конкретно върху отношението на меланхолията към декоративната образност. Детайлизирането на естетическите употреби на меланхолията в художествената практика в началото на XX век реконструира естетиката и художествеността на символизма по един различен начин. За мене лично тук особено интересни са културологичните прочити, обвързващи меланхолията със семантиката на градините, цветовете и ароматите. Новите семантични мрежи, които изследването изплита, дават нова аналитична перспектива към творчеството на Димчо Дебелянов, Трифон Кунев, Емануил Попдимитров, Теодор Траянов, Николай Райнов; по нов начин тук се проектира влиянието на европейския символизъм върху българския му аналог; формулира се оригинално и сполучливо културно-естетическият облик на сп. „Художник“ като средище на сецесионно-символистичната култура у нас в началото на XX век; изпъква ролята на естетизма в самосъзнанието на модерния творец – за неговото еманципиране от действителността, и за преодоляването на „трагизма на света“ през годините на войните.

По-нататък изследването се домогва до нови открития, свързани с поетиката на меланхолията при българския авангард с характерната за него тенденция към

деестетизиране и нова естетизация на действителността посредством нейното деформиране, деконструиране и реконструиране. В тази част на труда фокус са характерните за авангарда езикови и образни иронично-пародийни трансформации, породени от следвоенната идея за краха на човешката индивидуалност и уникалност, за унифицирането и технизирането на човека в новата епоха на масовата култура. В подбраните текстове на Константин Гълъбов, Гео Милев и Чавдар Мутафов се акцентира върху откъсването на авангарда от предходния естетизъм, налагането на ново светоусещане и на нова, гротескова образност. Налице е проникновено вникване в пародийните преображения на меланхолния образ в знакови творби на междувоенния авангард. Много интересен и зареден с потенциал за развитие е анализът на образа на фланьора и неговите проекции в поетиката на символизма и на авангарда, както и на постмодерните му реализации. Много подходящ ракурс в това пресягане към съвременността е намерен към декоративната проза на Александър Секулов. Бих препоръчала още един автор, чиито герои със сигурност ще задоволят изследователското любопитство на Надежда Цочева по посока на образа на фланьора – Чавдар Ценов.

В контекста на естетиката и художествената практика на символизма и авангарда малко изненадващо се появява частта за романите на Димитър Димов. Но още началото ѝ задава логиката, по която те са вписани в литературоведския сюжет – с естетическите светове и световите на тези колкото сходни с предходните, толкова и различни естетически употреби на меланхолията в неговите романи.

Постмодерната синонимия на меланхолния образ, свеждаща се повече до неговата постмодерна функция, е доста пространно разчетена в последната част на изследването в творби на Георги Господинов, Емилия Дворянова и Тодор Тодоров. Тук обаче контекстуалната мрежа е различна, нишките ѝ не се изтеглят директно от междувоенния авангард, нито от романите на Димов, а образно казано, тя е паралелна на тях въпреки свързващата емоционална призма на тъгата (меланхолията, сплина). Без да оспорвам избора на Н. Цочева да я включи в изследването си, смятам, че заслужава по-обособено, ако не отделно изследване, като към тези автори и творби се добавят и други, не по-малко подходящи за задълбочаване на наблюденията ѝ.

Както подчертах по-горе, налице е едно добре структурирано научно изложение. Избраната изследователска призма почти не се изпуска от внимание. След всяка глава са направени изводи, които резюмират постигнатото по индуктивен път знание. Бележките, коментарите и препратките подпомагат четенето. Библиографският списък в края на труда включва заглавия на български, руски и английски език и е коректно изготвен. Текстът е грамотно изписан, ясен и четивен. Трудът предлага ново знание и нови гледни точки към познати културни и литературни явления, откривайки свой, оригинален път за културологична и литературоведска реконструкция на естетически и художествени феномени на XX век.

В заключение – предлагам без колебание д-р Надежда Стефанова Цочева да бъде избрана за доцент по теория и история на литературата на ШУ „Еп. Константин Преславски“.

22.03.2022 г.
София

Доц. д-р Пенка Ватова,
член на Научното жури

